

12. Красноборов О.В. Адміністративно-правові засади діяльності Державної судової адміністрації України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О.В. Красноборов ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2010. – 19 с.
13. Мельник Р.С. Загальне адміністративне право: [навчальний посібник] / [Р.С. Мельник, В.М. Бевзенко] ; за заг. ред. Р.С. Мельника. К.:Ваіте, 2014.– 376 с.
14. Положення про Державну судову адміністрацію : затверджено рішенням Ради суддів України від 22 жовтня 2010 року № 12 [Електронний ресурс] // Судова гілка влади: офіційний веб-портал. 2010. Режим доступу: <http://od.court.gov.ua/tu16/norm/pol0/pol2/>.
15. Приймаченко Д. Стіввідношення понять «організаційне забезпечення судів», «організаційне управління в судах» та «судове управління» / Д. Приймаченко, Р. Ігонін // Слово Національної школи суддів України. – 2013. – № 1. – С. 57-66.
16. Проект Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII [Електронний ресурс] // ВРУ: офіційний веб-портал. 2016. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
17. Хливнюк А.М. Правовий статус Державної судової адміністрації України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 / А.М. Хливнюк ; Акад. адвокатури України. – К., 2009. – 20 с.

УДК 342.9

БОЛДІН М.Я.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИЗИКАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У СФЕРІ РЕФІНАНСУВАННЯ

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених, досліджено теоретичні підходи щодо тлумачення поняття «ризик». Надано авторське розуміння терміну «адміністративно-правове регулювання ризиків у діяльності НБУ у сфері рефінансування». Наголошено, що основним напрямком адміністративно-правового регулювання ризиками є здійснення заходів щодо нагляду за діяльністю банків та проведення внутрішнього аудиту Національного банку України. Такий нагляд дозволяє Нацбанку найбільш ефективно та оперативно мінімізувати та попередити виникнення майже всіх видів ризиків під час здійснення рефінансування банків.

Ключові слова: *ризик, адміністративно-правове регулювання, НБУ, рефінансування, нагляд, аудит.*

В статье, на основе анализа научных взглядов ученых, исследованы теоретические подходы к толкованию понятия «риск». Представлено авторское понимание термина «административно-правовое регулирование рисков в деятельности НБУ в сфере рефинансирования». Отмечено, что основным направлением административно-правового регулирования рисками является осуществление мероприятий по надзору за деятельностью банков и проведение внутреннего аудита Национального банка Украины. Такой надзор позволяет Нацбанку более эффективно и оперативно минимизировать и предупредить возникновение многих видов рисков при осуществлении рефинансирования банков.

Ключевые слова: *риск, административно-правовое регулирование, НБУ, рефинансирование, надзор, аудит.*

The article, based on an analysis of scientific views of scientists, the theoretical approaches to the interpretation of the concept of “risk”. Provided by copyright understanding of the term “administrative regulation risks in the NBU refinancing”. Emphasized that the main focus of administrative and legal risk management is the implementation of measures for supervision of banks and internal audit of the National Bank of Ukraine. Such supervision This allows more effectively and efficiently to minimize and prevent almost all types of risks at the time of refinancing banks.

Key words: risk, administrative regulation, the NBU refinancing surveillance audits.

Вступ. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку нашої держави особливого значення набуває реформування багатьох сфер суспільного життя. Однак, проведення реформ є неможливим без належного фінансового забезпечення, яке прямо залежить від ефективності функціонування банківської системи та діяльності Національного банку України зокрема. Зазначимо, що одним із основних напрямків роботи НБУ є регулювання ліквідності банківської системи та окремих банків. Даний сектор діяльності Нацбанку складається з різних інструментів, застосування яких можливо лише за наявності нормативно-визначених умов. Серед усього різноманіття інструментарію підтримки ліквідності важливе місце посідають операції рефінансування. Використання Національним банком України такого інструменту забезпечення стабільності банківської системи, як рефінансування, тягне за собою виникнення певних ризиків, настання яких може мати негативні наслідки для як діяльності НБУ, так і для всієї економіки країни в цілому.

Стан дослідження. Дослідженню окремих аспектів регулювання ризиків у діяльності Національного банку України присвячували увагу у своїх наукових працях такі вчені, як: В.М. Гарашук, О.В. Дзюблюк, Б.С. Івасів, В.В. Корнєєв, Ю.М. Крупка, Б.Л. Луців, І.О. Лютий, А.М. Мороз, С.В. Науменкова, М.І. Савлук, В.П. Ходаківська та інші. Однак єдиного комплексного дослідження, присвяченого адміністративно-правовому регулюванню ризиками у діяльності НБУ у сфері рефінансування так проведено і не було.

Постановка завдання. Саме тому метою статті є дослідити, яким чином відбувається адміністративно-правове регулювання ризиками у діяльності НБУ у сфері рефінансування.

Результати дослідження. Виклад основного матеріалу, представленого наукового дослідження, вважаємо за необхідне розпочати із визначення сутності поняття «ризик». Етимологічно слово «ризик» походить від французького *risque* – ризик, італійського – *rischio* – ризик, небезпека, від пізньолатинського *risicare* – обгинати (виступ) – небезпечність виникнення непередбачуваних витрат очікуваного прибутку, доходу, майна, коштів у зв'язку з випадковою зміною умов діяльності, несприятливими обставинами або дією непереборної сили; ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися у певний час або за певних обставин, тобто можлива подія, поява якої має ймовірний і випадковий характер та зумовлює небажані наслідки для учасника відповідних правовідносин. Особливості змісту і межі ризику визначаються в окремих галузях права та сферах діяльності [1, с. 414].

Зазначимо, що визначенню сутності поняття «ризик» приділяло увагу багато вітчизняних та зарубіжних вчених, які були представниками різних наук. Так, І. Бернар та Ж.-К. Коллі зазначають, що ризик – це елемент невизначеності, який може відобразитися на діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання або на проведенні якої-небудь економічної операції [2, с. 500]. Ю.В. Орлов, узагальнюючи існуючі в літературі визначення, розуміє «ризик» як можливість (імовірність) настання небажаних наслідків. В такому значенні кожен ризик в певному сенсі є пропорційним, як очікуваним втратам (міра ризику), що можуть бути спричинені ризиковою подією, так і ймовірністю цієї події [3, с. 90]. С.В. Городянко у своєму дисертаційному дослідженні дійшов до висновку, що основними ознаками ризику є: а) існування певної небезпеки; б) ймовірність впливу такої небезпеки на певний об'єкт; в) притаманність багатьом видам професійної діяльності; г) можливість нанесення шкоди життю, здоров'ю, власності, честі, гідності чи недоторканості людини, громадянина, працівника [4, с. 79]. Російський економіст Л.О. Юрченко доводить, що ризик – це вірогідність виникнення збитків чи недоотримання доходів порівняно з варіантом, що прогнозується [5, с. 69].

В рамках нашого дослідження заслуговує на увагу точка зору Л.Я. Слободи, яка зазначає, що ризик у діяльності Національного банку України – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка пов'язана із невизначеністю наслідків впливу загальних та специфічних чинників на результати

його діяльності та виконання основних функцій банку держави. Внутрішні ризики супроводжують всі напрями діяльності Національного банку України. При цьому суттєве значення мають ризики, пов'язані з втратою коштів та репутації, оскільки Національний банк України повинен бути уособленням надійності й безпеки [6, с. 98].

Узагальнюючи все зазначене вище, вважаємо, що під ризиками у діяльності НБУ у сфері рефінансування слід розуміти можливість того, що банк, який отримав кошти від Нацбанку для проведення рефінансування, за тих чи інших обставин не зможе це рефінансування провести. Зазначене, в свою чергу, тягне за собою ряд негативних наслідків для Національного банку України. Слід відмітити, що для того, щоб зазначені ризики були мінімальними, вони потребують належного адміністративно-правового регулювання.

В свою чергу, під адміністративно-правовим регулюванням ризиків діяльності НБУ у сфері рефінансування слід розуміти сукупність послідовних управлінських дій, які, відповідно до норм адміністративного права, здійснюються Національним банком України (в особі його уповноважених осіб) з метою зниження або попередження ризиків у сфері рефінансування. Крім того, вважаємо необхідним відзначити, що для здійснення адміністративно-правового регулювання ризиками у сфері рефінансування Правління НБУ приймає цілу низку відповідних нормативно-правових актів. Адміністративно-правове регулювання всіх видів ризиків у діяльності НБУ у сфері рефінансування, на наше переконання, включає: здійснення нагляду за діяльністю банків з боку НБУ; здійснення внутрішнього аудиту за діяльністю НБУ; притягнення до відповідальності банків та їх посадових осіб за неналежне виконання зобов'язань з рефінансування. Розглянемо зазначені ризики та засоби адміністративно-правового регулювання ними більш детально.

Так, в першу чергу, на наше переконання, слід вказати процедури нагляду за діяльністю банків. До таких процедур відносяться: здійснення ліцензування НБУ; встановлення економічних нормативів діяльності банків; адміністративний нагляд. Однак, в контексті нашого дослідження більш доцільно приділити детальну увагу саме адміністративному нагляду за діяльністю банків з боку НБУ. Під адміністративним надглядом за банками слід розуміти цілеспрямовану діяльність Національного банку України (в особі його уповноважених осіб чи органів), яка полягає у постійному спостереженні за функціонуванням банків у частині дотримання ними норм банківського законодавства. Як слушно зазначає В.В. Селезньов, метою здійснення такого нагляду є здійснення всіх необхідних заходів задля: забезпечення фінансової стабільності банків і запобігання їх банкрутства з метою захисту інтересів клієнтів; обмеження концентрації капіталу в руках кількох банків з метою недопущення монопольного контролю над фінансовим ринком; мінімізація ризиків у діяльності комерційних банків та Нацбанку [7, с. 300].

В основу адміністративного нагляду покладено застосування засобів впливу переважно організаційно-владного характеру. За допомогою адміністративного нагляду забезпечується нормальне функціонування банківської системи України адекватно до вимог законодавства та нормативно-правових актів НБУ [8]. Слід також зазначити, що адміністративний нагляд буває трьох видів: 1) загальний нагляд, який поширюється на стабільно працюючі банки, які є фінансово стійкими, додержуються економічних нормативів та банківського законодавства; 2) інтенсивний нагляд, який поширюється на банки, що періодично порушують економічні нормативи і не вирізняються фінансовою стабільністю; 3) нагляд високого ступеня. Цей вид адміністративного нагляду застосовується щодо банків, які систематично (тобто два і більше разів у квартал) порушують економічні нормативи або мають незадовільне фінансове становище [7, с. 301].

Таким чином, здійснення адміністративного нагляду за діяльністю банків дозволить Нацбанку своєчасно виявити потребу банку в отриманні рефінансування, а також попередити виникнення ризику неплатоспроможності такого банку. Крім того, здійснення такого нагляду дозволить НБУ виявити порушення у діяльності банків та застосувати до них санкції, які визначені чинним законодавством України. Однак слід зазначити, що для зменшення ризиків у сфері рефінансування НБУ недостатньо здійснювати лише нагляд за діяльністю банків. Особливе значення в контексті нашого дослідження мають адміністративні процедури проведення внутрішнього нагляду за діяльністю Національного банку України, який здійснюється у вигляді проведення внутрішнього аудиту.

Так, внутрішній аудит – це діяльність з незалежного, об'єктивного засвідчення та надання рекомендацій, що допомагає організації у вдосконаленні своєї діяльності, досягненні цілей шляхом застосування систематичних та регламентованих підходів до оцінки та підвищення ефективності процесів управління ризиками, контролю та корпоративного управління [9, с. 257]. Н.І. Дорош відзначає, що внутрішній аудит – це незалежне об'єктивне підтвердження та кон-

сультування, розроблені для підвищення ефективності та поліпшення діяльності організації. Він допомагає досягненню цілей, надаючи систематичний, кваліфікований підходи до оцінювання та підвищення ефективності управління організацією, систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю [10, с. 59].

В рамках представленого наукового дослідження заслугоує на увагу точка зору Л.Я. Слободи. Автор зазначає, що в контексті адміністративно-правового регулювання ризиків внутрішній аудит Нацбанку – це діяльність, пов'язана з незалежним, об'єктивним засвідченням та наданням рекомендацій, що сприятимуть удосконаленню роботи фахівців Національного банку України, зокрема вирішенню стратегічних завдань шляхом застосування систематичних та регламентованих підходів до оцінки та підвищення ефективності процесів управління ризиками [6, с. 97]. Крім того, вчена слушно зазначає, що особливістю проведення внутрішнього аудиту є виявлення найбільш ризикових напрямів діяльності Національного банку України, звернення на них уваги керівництва та вироблення превентивних заходів щодо усунення негативної дії виявлених та потенційних ризиків діяльності Національного банку України. Аудит за вказаними напрямками повинен здійснюватись Департаментом внутрішнього аудиту, виходячи із ступеня ризику в обсягах і з періодичністю, яка визначається керівництвом банку та фахівцями цього департаменту [6, с. 98]. Зазначене вище повною мірою стосується і процедури здійснення рефінансування.

Ефективність аудиту значною мірою залежить не лише від якості його здійснення, а й від організації контролю за виконанням рішень, прийнятих за висновками аудиту. У практичній роботі НБУ застосовуються різні способи контролю за виконанням ухвалених за висновками аудиту рішень: одержання письмових звітів про виконання пропозицій та рекомендацій за висновками аудиту; перевірка виконання рішень, ухвалених за висновками аудиту, за даними звітності та іншими матеріалами, що надходять від структурних підрозділів, які підлягали аудиту; перевірка на місці, яка здійснюється працівниками служби аудиту; перевірка прийнятих рішень у ході наступного аудиту структурного підрозділу [11].

Таким чином, адміністративно-правове регулювання ризиків НБУ у сфері рефінансування шляхом проведення внутрішнього аудиту дозволить: по-перше, попередити втрату грошових коштів Нацбанку під час здійснення рефінансування; по-друге, забезпечити ефективне функціонування підрозділів НБУ, діяльність яких спрямована на оцінку ризиків для здійснення рефінансування; по-третє, сформулювати для керівництва Нацбанку відповідні рекомендації щодо підвищення ефективності здійснення рефінансування з метою більш ефективного використання грошових ресурсів; по-четверте, посилити контроль за своєчасною ідентифікацією, оцінкою та регулюванням ризиків під час проведення рефінансування.

І останній напрямок адміністративно-правового регулювання ризиків у діяльності Національного банку України в сфері рефінансування – це процедури притягнення до відповідальності банків та посадових осіб за неналежне виконання зобов'язань з рефінансування. Так, відповідно до Положення «Про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи» від 17 вересня 2015 року [12], за несвоєчасне повернення коштів за операціями з рефінансування/прямого репо та сплату процентів/процентного доходу за ними, невиконання або неналежне виконання умов генерального кредитного договору/генерального договору репо; несвоєчасне перерахування або неперерахування коштів за результатами проведення операції з розміщення депозитних сертифікатів овернайт/тендера з розміщення депозитних сертифікатів покладається на банк; достовірність наданої банком інформації та відповідність її вимогам законодавства України; тощо. В свою чергу Національний банк України здійснює контроль за своєчасним поверненням коштів за операціями з рефінансування/прямого репо та сплатою процентів/процентного доходу за ними, а також за виконанням усіх умов укладених генеральних договорів [12].

До банків, які вчинили порушення, Національний банк України може застосувати такі заходи впливу [13, с. 501]:

1) письмове застереження щодо припинення порушення та вжиття необхідних заходів для виправлення ситуації, зменшення невиправданих витрат банку, обмеження невиправдано високих процентних виплат за залученими коштами, зменшення чи відчуження неефективних інвестицій;

2) скликання загальних зборів учасників, спостережної ради банку, правління (ради директорів) банку для прийняття програми фінансового оздоровлення або плану реорганізації банку;

3) укладення письмової угоди з банком, за якою банк чи визначена угодою особа зобов'язується вжити заходів для усунення порушень, поліпшення фінансового стану банку тощо;

4) видає розпорядження щодо: а) зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі; б) встановлення для банку підвищених економічних нормативів; в) підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами; г) обмеження, зупинення чи припинення окремих видів здійснюваних банком операцій із високим рівнем ризику; д) заборони надавати бланкові кредити; е) накладання штрафів на керівників банків і банки; є) тимчасової, до усунення порушення, заборони власнику істотної участі в банку використовувати право голосу придбаних акцій (паїв); ж) тимчасового, до усунення порушення, відсторонення посадової особи банку від посади; з) реорганізації банку; и) призначення тимчасової адміністрації;

5) відкликання банківської ліцензії та ініціювання процедури ліквідації банку [13, с. 501].

Таким чином, можливість притягнення банків та їх посадових осіб до відповідальності є необхідним адміністративним заходом попередження виникнення переважної більшості ризиків під час рефінансування.

Висновки. У підсумку даного наукового дослідження зазначимо, що адміністративно-правове регулювання ризиків у діяльності Національного банку України у сфері рефінансування є важливим та необхідним процесом. Адже Нацбанк, надаючи грошові кошти банкам з метою рефінансування, повинен бути впевнений, що ці кошти: по-перше, дійсно допоможуть підвищити ліквідність банків (тобто ця допомога була дійсно необхідною та своєчасною); по-друге, кредитні кошти будуть використані на чітко визначені цілі, і, по-третє, будуть повернені у повному обсязі. Слід також відмітити, що основним напрямком адміністративно-правового регулювання ризиками є здійснення заходів щодо нагляду за діяльністю банків та проведення внутрішнього аудиту Національного банку України. Здійснення такого нагляду дозволяє Нацбанку найбільш ефективно та оперативно мінімізувати та попередити виникнення майже всіх видів ризиків під час здійснення рефінансування банків.

Список використаних джерел:

1. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Ю.С. Шемшученко – К. : Укр. енцикл. – 2004. – 6 т. – 768 с.
2. Бернар И. Толковый экономический и финансовый словарь. Французская, русская, немецкая, испанская терминология : В 2 т.: [пер. с фр.] / И. Бернар, Ж-К. Колли // Международные отношения. – М., 1994. – Т.2 – 784 с.
3. Орлов Ю.В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проектів: науково-методичне забезпечення: дис. ... канд. юрид. наук: спец. : 12.00.08 / Орлов Ю. В. ; Харківський нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2010. – 235 с.
4. Городянюк С.В. Організаційно-правове забезпечення безпеки діяльності працівників ОВС України : дис. ... канд. юрид. наук / С.В. Городянюк; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 189 с.
5. Юрченко Л.А. Финансовый менеджмент страховщика. [Учеб. пособие для вузов] / Л.А. Юрченко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 199 с.
6. Слобода Л.Я. Особливості внутрішнього аудиту національного банку України на основі оцінки ризиків / Л.Я. Слобода // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 96-103.
7. Селезньов В.В. Основи ринкової економіки України: [посібник] / В.В. Селезньов. – К.: А.С.К., 2006. – 688 с.
8. Губарев К. Банківський нагляд: теорія та практика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/oarticle>.
9. Приходченко Л.Л. Забезпечення ефективності державного управління на засадах демократичного врядування : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Приходченко Л.Л. ; Одес. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. – О., 2010. – 456 с.
10. Дорош Н.І. Аудит: теорія і практика / Н.І. Дорош. – К. : Знання, 2006. – 495 с.
11. Центральний банк та грошово-кредитна політика: [підручник] / [А.М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М.І. Савлук та ін.]; за ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза і канд. екон. наук, доц. М.Ф. Пуховкіної. – К. : КНЕУ, 2005. – 556 с.
12. Положення «Про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи» затверджене Постановою Правління Національного банку України 17.09.2015 № 615 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0615500-15/conv>.
13. Господарське право : [підручник] / [Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін.]; за заг. ред. Д.В. Задихайла, В.М. Пашкова. – Х. : Право, 2012. – 696 с.